

SUMQAYIT REGIONAL MƏDƏNİYYƏT İDARƏSİ

Metodika – biblioqrafiya şöbəsi

Şuşa İli

Metodik vəsait

Sumqayıt 2022

Tərtib edən: T. Mirzəyeva,
Metodika-bibliografiya şöbəsinin müdiri

Redaktor: Y. Əhmədova,
Əməkdar mədəniyyət işçisi

Şuşa İli – metodik vəsait / Tərt. ed. T.Mirzəyeva; red.
Y.Əhmədova. – Sumqayıt, 2022. – s.

S.Vurğun adına Mərkəzi kitabxananın hazırladığı “Şuşa İli” nə həsr olunmuş metodik vəsait Şuşaya həsr olunmuş ilk vəsaitdir. Vəsaitdə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Şuşa şəhəri ilə bağlı verdiyi sərəncamları, səfərləri, Şuşanın tarixi, mədəniyyəti, musiqisi və ədəbi mühiti, tarixi və memarlıq abidələri, ictimai-siyasi həyatı haqqında bölmələr və kitabxanalarda təbliği əks olunmuşdur.

S.Vurğun adına Mərkəzi Kitabxana, 2022

Tərtibçidən

“İyirmi səkkiz il yarım işğal altında olan Şuşa azad edildi! Şuşa indi azaddır! Biz Şuşaya qayıtmışıq! Biz bu tarixi Qələbəni döyüş meydanında qazandıq. 2020-ci il noyabrın 8-i Azərbaycan tarixində əbədi qalacaqdır. Bu tarix əbədi yaşayacaq. Bu, bizim şanlı Qələbəmizin, zəfərimizin günüdür!...” – bu sözləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev xalqa müraciətində demişdir. 2020-ci il 8 noyabr Azərbaycan xalqının tarixinə “Zəfər günü” kimi daxil oldu. Şuşa şəhəri azad edildikdən sonra 2021-ci il may ayının 7-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev “Şuşa şəhərinin Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi haqqında” Sərəncam imzalamışdır. Bu möhtərəm prezidentimizin işğalçılardan azad edilmiş Şuşaya həsr edilmiş ilk sərəncamıdır. Sumqayıt Mərkəzi Kitabxanasının hazırladığı “Şuşa – İli” adlı metodik vəsaiti Şuşaya həsr olunmuş ilk vəsaitdir. “Şuşa İli” münasibətilə tərtib olunmuş vəsaitdə Şuşanın tarixi: “Şuşanın erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal edilməsi”, “Şuşa Sən Azadsan!”, “Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Şuşaya səfərləri, sərəncamları, Şuşanın mədəniyyəti, tarixi və memarlıq abidələri, ictimai-siyasi həyatı, ədəbiyyatı, görkəmli şəxsiyyətləri haqqında bölmə və kitabxanalarda təbliği öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikasında 2022-ci ilin “Şuşa İli” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Qarabağın tacı olan Şuşa xalqımız üçün müqəddəs və əziz məkandır. Şuşa sevgisi hər bir azərbaycanlının mənəvi varlığının ayrılmaz parçasıdır.

Təməli 1752-ci ildə Qarabağ xanı Pənahəli xan tərəfindən qoyulan və bu il 270 illiyi qeyd olunacaq Şuşa şəhəri zəngin inkişaf yolu keçmiş, Azərbaycanın və bütün Cənubi Qafqazın mədəni və ictimai-siyasi həyatında müstəsna rol oynamışdır.

Bənzərsiz tarixi görkəmini və formalaşdırdığı özünəməxsus mühiti həmişə qoruyub saxlayan bu şəhər yetirdiyi böyük şəxsiyyətləri ilə ədəbi, mədəni, elmi və ictimai fikir salnaməmizə əlamətdar səhifələr yazmışdır. Şuşa şəhərinin ötən əsrin 70-ci illərində sürətli inkişafı Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin adı ilə sıx bağlıdır. Şəhərin inkişafına dair xüsusi qərarlar məhz Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə qəbul edilmişdir. Həmin vaxtdan Şuşada quruculuq işləri geniş vüsət almış, mədəniyyət xadimlərimizin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır.

Strateji mövqeyi ilə seçilən Şuşa Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzə başlamış Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən 1992-ci il mayın 8-də işğala məruz qalmışdır. İşğal dövründə şəhərdəki yüzlərlə tarix və mədəniyyət yadigarı vandalizm aktları nəticəsində dağıdılmışdır.

Haqq işi naminə apardığımız 44 günlük Vətən müharibəsində rəşadətli Azərbaycan Ordusu Şuşa şəhərini 2020-ci il noyabrın 8-də işğaldan azad etdi. Ermənistanın kapitulyasiyasına yol açan Şuşa qalibyyəti xalqımızın qəhrəmanlıq ruhunun tənənəsinə çevrilərək, tariximizə Zəfər Günü kimi həkk olundu.

Şuşa zəfərindən dərhal sonra şəhərdə infrastrukturun qurulması ilə yanaşı, tarix və mədəniyyət abidələrinin bərpasına başlanılmış, quruculuq işlərinin təşkilində çevikliyin, səmərəliliyin təmin olunması üçün burada dövlət idarəetməsinə böyük diqqət yetirilmiş, Şuşa Şəhəri Dövlət Qoruğu İdarəsi yaradılmışdır. Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilən Şuşada bu gün şəhərin əsl tarixi simasının bərpası yönündə nəhəng layihələr gerçəkləşdirilir. Qısa müddətdə Şuşanın Baş planının hazırlanması, qüdrətli şair Molla Pənah Vaqifin büstünün və muzey-məqbərə kompleksinin öz ilkin görkəminə qaytarılması, Bülbülün ev-muzeyinin və Üzeyir Hacıbəylinin heykəlinin açılışları, habelə buradakı tarixi, dini və memarlıq abidələrinin bərpası prosesi ölkəmizin mədəniyyət paytaxtındakı kompleks işlərin tərkib hissəsidir.

Cıdır düzündə “Xarıbülbül” musiqi festivalının və Vaqifin möhtəşəm məqbərəsi önündə Vaqif Poeziya Günlərinin təşkili ənənəsinin bərpası da göstərir ki, Şuşa sürətlə dirçələrək əvvəlki dolğun mədəni həyatına qovuşmaq yolundadır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq və Şuşanın Azərbaycan xalqı üçün tarixi əhəmiyyətini, yüksək mədəni- mənəvi dəyərini nəzərə alaraq qərara alıram:

1. 2022-ci il Azərbaycan Respublikasında “Şuşa İli” elan edilsin.
2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti “Şuşa İli” ilə bağlı tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirsin.

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 5 yanvar 2022-ci il

**Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev:
Əziz Şuşa, sən azadsan!**

"Əziz həmvətənlər, əziz bacılar və qardaşlar. Böyük fəxarət və qürur hissi ilə bəyan edirəm ki, Şuşa şəhəri işğaldan azad edildi! Şuşa bizimdir! Qarabağ bizimdir! Bu münasibətlə bütün Azərbaycan xalqını ürəkdən təbrik edirəm! Bütün şuşalıları ürəkdən təbrik edirəm!"

Bu tarixi müjdəni Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev noyabrın 8-də Şəhidlər xiyabanından xalqa etdiyi müraciətdə verib.

Dövlətimizin başçısı deyib: "Bu tarixi bir gündə Azərbaycan xalqına bu müjdəni vermək mənim həyatımda bəlkə də ən xoşbəxt günlərimdən biridir. Əziz Şuşa, sən azadsan!"

Əziz Şuşa, biz qayıtmışıq!

Əziz Şuşa, biz səni dirçəldəcəyik!

Şuşa bizimdir! Qarabağ bizimdir! Qarabağ Azərbaycandır!"

“Şuşa dünən”

Tarixi

Əsası 18-ci əsrin ortalarında Pənahəli xan tərəfindən qoyulan şəhər-qala ilk illərdə Pənahabad, sonralar isə bu yerin qədim adı ilə Şuşa adlandırılıb. Şuşa şəhərinin salınmasının qədim izləri bu gün də öz əzəmətini saxlayır. Onların arasında şəhərin tarixi mərkəzini əhatə edən qala divarlarının qalıqları xüsusilə seçilir. Şuşa Qarabağ xanlığının süqutuna, yəni 1822-ci ilə qədər xanlığın paytaxtı olmuşdur.

Şuşanın işğalı

13 fevral 1988-ci ildə ermənilər Xankəndiyə ilk hücumlarından birini edəndə azərbaycanlıların çoxu Şuşaya pənah gətirdi. 28 martda Azərbaycan qüvvələri Xankəndiyə hücum etmək üçün hazırlaşdı və Kərkicahandan yuxarıda yerləşən düşmən mövqələrinə Canqasan kəndindən hücum etməyə başladı. Növbəti gün günorta çağı Azərbaycan birlikləri şəhərə yaxın mövqələrə yerləşdilər, lakin ermənilər tərəfindən püskürdülülər.

Xocalının tutulmasından sonrakı aylarda regionun sonuncu Şuşa bürcündə təslim olmayan azərbaycanlı komandirlər GRAD raket buraxılış qurğularından istifadə edərək Xankəndiyə qarşı geniş miqyaslı artilleriya bombardımanı başlatdılar. Aprelə qədər davam edən bombardıman Xankəndidə yaşayan 50.000 nəfər əhalinin böyük hissəsinin bunker və zirzəmilərdə qalmasına məcbur etdi. Şəhərin ucqar nöqtələrinin yaxınlığında torpaq basqınçıları ilə üzləşən Dağlıq Qarabağdakı hərbi liderlər şəhəri tutmaq üçün hücum təşkil etdilər.

8 mayda yüzlərlə erməni əsgəri tanklarla və vertolyotlarla Şuşa istehkamına hücum etdi. Şəhərin küçələrində şiddətli döyüşlər baş verdi və hər iki tərəfdən yüzlərlə adam öldü. Sayca üstün olmalarına və daha yaxşı silahlanmalarına baxmayaraq, ermənilər ancaq 9 mayda şəhəri tutmağa və azərbaycanlıları geri çəkilməyə məcbur etməyə nail oldular.

Şuşanın işğalı qonşu Türkiyədə böyük səs-küyə səbəb oldu. Ermənistan SSRİ-dən müstəqilliyini elan etdikdən sonra Türkiyə ilə münasibətləri yaxşılaşmışdı, lakin Dağlıq Qarabağ regionunu işğal etdikdən sonra pisləşdi. Türkiyənin baş naziri Süleyman Dəmirəl araya girmək və Azərbaycana kömək etməklə bağlı təzyiq altında olduğunu dedi. Buna baxmayaraq, Dəmirəl müharibəyə müdaxilə etməyə qarşı olduğunu, Türkiyənin müharibəyə daxil olmasının daha böyük xristian-müsəlman münacişəsinə səbəb ola biləcəyini bildirdi.

1992-ci ildə Şuşa şəhəri

Türkiyə qüvvələrini Azərbaycana göndərmədi, lakin əhəmiyyətli hərbi köməklər etdi. 1992-ci ilin mayında MDB qüvvələrinin hərbi komandiri marşal Yevgeni Şapoşnikov Qərb dövlətlərinə, xüsusilə ABŞ-a Qafqazdakı münacişəyə müdaxilə etməmək barədə xəbərdarlıq etdi. Şapoşnikov "bu yerin Üçüncü dünya müharibəsinin başlanğıcı ola biləcəyini" bildirdi. Şamil Basayevin başçılıq etdiyi çeçen qüvvələri müharibədə iştirak edən birliklərdən biri idi. Azərbaycan polkovniki Azər Rüstəmovə görə 1992-ci ildə Şamil Basayev və Salman Raduyevin başçılığı altında yüzlərlə çeçen döyüşlərdə azərbaycanlılara əhəmiyyətli kömək göstərmişdi. Deyilənlərə görə Basayev Şuşanı tərk edən sonuncu döyüşçülərdən biri idi. Rusiya xəbərlərinə görə Basayev o və batalyonunun bir dəfə itdiyini və Qarabağda Daşnaq batalyonuna qarşı döyüşkən meğlub olduqlarını deyib.

Basayev daha sonra dedi ki, müharibə dini yox, daha çox milliyətçi xarakter daşdığından qüvvələrini geri çəkib. Basayev Abxaziya müharibəsi (1992–1993) zamanı Rusiya Baş Kəşfiyyat İdarəsindən hərbi təlim almışdı, çünki Abxaziya Rusiya tərəfindən dəstəklənirdi. Digər çeçenlər də BKİ tərəfindən hərbi təlim almışdı. Abxaziyada Rusiya üçün Gürcüstana qarşı döyüşən bu çeçenlərin çoxu Qarabağ müharibəsində Azərbaycan üçün ermənilərə qarşı döyüşmüşdü. Şuşanın işğalı nəticəsində şəhərdə 195 nəfər Azərbaycan vətəndaşı xüsusi amansızlıqla qətlə yetirilmiş, 165 nəfər yaralanmış, onlardan 150 nəfəri əlil olmuş, 552 körpə valideynlərini itirmiş, 20 mindən artıq əhali isə doğma yuvasını tərk edərək məcburi köçkün vəziyyətinə düşmüşdür. Əsir və girov götürülmüş 58 azərbaycanlının taleyi barədə bu günə qədər məlumat yoxdur.

1993-cü ildən başlayaraq hər il mayın 9-da ermənilər Şuşanın işğalı gününü Şuşada "Qələbə bayramı" kimi qeyd edirlər. Qarabağ müharibəsindən sonra Şuşada bərpa işlərini "Hayastan" ümumerməni fondu, qondarma "Dağlıq Qarabağ hökuməti" və erməni xeyriyyəçiləri maliyyələşdirir. Qarabağ müharibəsindən sonra, Şuşada tarixi abidələrin bərpası adı altında abidələrin erməniləşdirilməsi və saxtalaşdırılması prosesi gedir.

Şuşanın azad edilməsi

İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı Azərbaycan Silahlı Qüvvələri ilə Ermənistan Silahlı Qüvvələri arasında, Şuşa şəhərinə nəzarəti əldə etmək uğrunda baş vermiş döyüş.

Şuşa və ətrafındakı dağlıq ərazi Dağlıq Qarabağ bölgəsindəki ən strateji əhəmiyyətli yerlərdən biridir, ümumiyyətlə bölgənin "döyünən ürəyi" adlandırılır. Şəhər XIX əsrin ortalarına qədər regionda yaşayan azərbaycanlı əhəlinin mədəni və siyasi mərkəzi sayılırdı.

Şuşa işğaldan azad edilənə qədər Erməni Həvari kilsəsinə bağlı Artsax Yeparxiyasının mərkəzi olmuş Qazançı kilsəsi şəhərdə yerləşdiyindən Şuşa ermənilər üçün dini əhəmiyyətə malikdir. Həmçinin, şəhər Dağlıq Qarabağda müdafiə onurçası rolunu oynayır, separatçılar tərəfindən paytaxt elan edilmiş Xankəndi şəhərini strateji Laçın dəhlizi vasitəsilə Ermənistanın Gorus şəhərinə bağlayır. Şuşa şəhəri 1992-ci ildə, Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı Ermənistan Silahlı Qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş və əksəriyyəti azərbaycanlılardan təşkil olunmuş şəhər əhalisi məcburi köçkün olmuşdur.

Cəbrayıl şəhərindən irəliləyən Azərbaycan qüvvələri oktyabrın ortalarında Hadrut qəsəbəsini ələ keçirmişdir. Onlar daha sonra şimala doğru irəliləyərək meşələri və dağ keçidlərini aşılıb, Şuşa rayonuna daxil olmuşdur. Şuşa müharibənin başlanğıcından bəri bombardman altında olmasına baxmayaraq, yalnız 29 oktyabrdan şəhər yaxınlığında lokal döyüşlər başlamışdır. Azərbaycan qoşunları Çanaqqı kəndini işğaldan azad etmiş, ardından da strateji Şuşa–Laçın yolunun bir hissəsinin nəzarətini ələ keçirmişdir ki, erməni qüvvələri sonradan – 4 noyabrda yolu mülki vətəndaşlara bağlamışdır. Fransa mərkəzli "Le Monde" qəzeti erməni separatçılarının bunu inkar etməsinə baxmayaraq, 6 noyabrda döyüşün Azərbaycanın lehinə keçdiyini bildirmişdir.

Azərbaycan Xüsusi Təyinatlı Qüvvələri 7 noyabrda şəhərin qayıqlarını dırmaşaraq yüngül silah-sursat ilə Şuşaya daxil olmuşdur. Onlar tezliklə erməni qoşunlarını şəhərdən qovmuş və 8 noyabrda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Azərbaycan qüvvələrinin Şuşanı işğaldan azad etdiyini bəyan etmişdir, lakin Ermənistan rəhbərliyi bunu təkzib etmişdir. Buna baxmayaraq, ertəsi gün Azərbaycan Müdafiə Nazirliyi şəhərdən video yayımlamış və Şuşanın tamamilə Azərbaycanın nəzarətində olduğunu təsdiqləmişdir.

Elə həmin gün Qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikasının Prezident Aparatı separatçı qüvvələrin Şuşanın nəzarətini itirdiklərini təsdiqləmiş, fəqət sonradan Ermənistan Baş naziri Nikol Paşinyan və Ermənistan Müdafiə Nazirliyi buna zidd olan bəyanatlar yaymışdır. Atəşkəs razılaşmasının imzalanmasından sonra Qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikası Prezidenti Arayik Harutyunyan, eləcə də Paşinyan, separatçı qüvvələrin 7 noyabrda şəhərə nəzarəti itirdiyini etiraf etmişdir. Şuşanın işğaldan azad edilməsi müharibənin həlledici anı olmuş və Azərbaycana strateji üstünlük vermişdir. Döyüşdən bir neçə gün sonra Ermənistan məğlubiyyəti qəbul etmiş və Azərbaycan müharibədə qələbə çalmışdır.

Dini-tarixi abidələri

1. Hacı Yusifli məscidi (XVIII)
2. "Çöl Qala" məscidi (XVIII əsr)
3. Xoca Mərcanlı məscidi (XVIII əsr)
4. Quyuqluq məscidi (XVIII əsr)
5. Seyidli məscidi (XVIII əsr)
6. Məscid (XVIII əsr)
7. Mərdinli məscidi (XIX əsr)
8. Aşağı Gövhər Ağa məscidi (1874–1875)
9. Culfalar məscidi (XIX əsr)
10. Yuxarı Gövhər Ağa məscidi (XIX əsr)
11. Mamay məscidi (XIX əsr)
12. Köçərli məscidi (XIX əsr)
13. Malibeyli məscidi
14. Alban kilsəsi
15. Qaybalı məscidi
16. Şirlan məscidi

Tarixi memarlıq abidələri

1. Qala divarı (uzunluğu 8 kilometr)
2. Qala divarı üzərində tikilmiş bürclər (17 ədəd)
3. Qədim üslubda salınmış 17 məhəllə
4. Molla Pənah Vaqifin poeziya evi
5. Xan qızı Xurşudbanu Natəvanın sarayı
6. Mir Möhsün Nəvvabın mülkü
7. Üzeyir Hacıbəyovun ev-muzeyi
8. Bülbülün ev-muzeyi
9. Xalça muzeyi
10. Tarix-diyarşünaslıq muzeyi
11. Qarabağ dövlət tarixi muzeyi
12. Molla Pənah Vaqifin məqbərəsi
13. Turşsu qalereyası
14. 4 karvansara
15. Şahlıq körpüsü
16. Rəsm qalereyası
17. Gəncə qapısı
18. Şor bulaq
19. Nəcəfqulu ağanın mülkü
20. Azərbaycanda ilk realni məktəbin binası
21. Xan qızı Natəvanın bulaq kompleksi
22. Ağa-Əbdürrəhim ağanın evi
23. Zarıslıda Korun karvansarası
24. Təzə məhəllədə körpü
25. İbrahim xanın mülkü
26. Sadıqcanın qəsri
27. Uluq bəyin evi
28. Ağaböyük xanımın bürcü
- 29. Malıbəylidə "Qızlar məktəbi"**
30. Xan qızı Natəvanın tikdirdiyi "Qaradam"
31. Ağabəyim ağanın qəsri
32. Qasım bəy Zakirin yaşadığı ev
33. Qasım bəy Zakirin qəbirüstü abidəsi
34. Küllü miqdarda gümüş və mis qablar
35. Bəhmən Mirzə Qacarın saray kompleksi

36. Bəhmən Mirzə Qacarın hərəmxanası
37. Bəhmən Mirzə Qacarın tikdirdiyi "Bab" hamamı
38. Qacarların məqbərə kompleksi
39. Leyli qayası
40. Məmməd Həsən ağanın imarəti
41. Qarabağ xanlığının divan kompleksi
42. Hacı Şükürün imarəti
43. Qədimovların mülkü
44. İbrahim Xəlil xanın 1801-ci ildə tikdirdiyi mədrəsə kompleksi
45. Qarabağ xanının vəziri Mirzə Camal bəy Cavanşirin və onun ailəsinin məqbərə kompleksi
46. Qarabağ qazisinin mülkü
47. Daş kitabələr
48. Ovdan bulağı
49. Xurşudbanu Natəvanın tikdirdiyi həbsxana binası
50. Bayat qalası (1748-ci il)
51. Şahbulaq qalası
52. "Pənahabad" Şuşa qalası (1750–1757-ci illər)
53. İkimərtəbəli karvansara (1888–1889-cu illər)
54. "Dəlik-daş" pilləkən kompleksi
55. Səməd bəy Mehmandarovun Şuşadakı mülkü

Məscidlər

Şəhərin əsas tarixi abidələri arasında memarlığı ilə seçilən qədim məscidlər xüsusi yer tutur. Onlardan **Yuxarı Gövhərağa** və **Aşağı Gövhərağa** məscidləri öz görkəmi ilə fərqlənirlər. Hər iki məscid 19-cu əsrdə İbrahimxəlil xanın qızı Gövhərağanın sifarişi ilə Qarabağda əksər məscidlərin memarı olmuş Kərbəlayi Səfixan Qarabaği tərəfindən tikilmişdir. Yuxarı Gövhərağa məscidinin minarələrinin naxışlarını isə digər qarabağlı məşhur Mir Möhsün Nəvvab işləmişdi. Memarlıq üslubu və minarələri ilə diqqət çəkən məscidlər erməni təcavüzü nəticəsində dağıntıya məruz qalmışdı.

2021-ci ilin may ayında Şuşada təməli qoyulan yeni məscidin ümumi görünüşü şəhərin azad olunduğu günün – 8 noyabr tarixinin şərəfinə səkkiz rəqəmini, minarələri isə on biri xatırladacaq.

Xalça muzeyi

Azərbaycan xalçaçılıq sənətinin qədim mərkəzi olan Şuşada Qarabağın əsrarəngiz təbiətindən ilhamlanaraq toxunan parlaq rəngli, zərif naxışlı xalçaların şan-şöhrəti uzaq ölkələrə qədər yayılmışdır. Şuşada ötən əsrin 80-ci illərində Qarabağ xalçaçılıq ənənələrinin yaşadılması məqsədilə general **Səməd bəy Mehmandarova** məxsus XVIII əsr abidəsi olan malikanədə xalça muzeyi yaradılmışdır. Təəssüf ki, Şuşanın işğalı zamanı muzeydə qorunan eksponatların yalnız bir qismini xilas etmək mümkün olmuşdur. Uzun müddət Bakıda **Azərbaycan Xalça Muzeyi**ndə saxlanılan bu eksponatlar artıq öz doğma evinə qaytarılır.

Vaqifin məqbərəsi

18-ci əsr Azərbaycan ədəbi mühitində xüsusi yer tutan **Molla Pənah Vaqif** (1717-1797) yaradıcılığının böyük hissəsi məhz Şuşa ilə bağlı olmuşdur. Öz lirikasında realizmə, xəlqiliyə, nikbinliyə geniş yer verən Vaqif həmçinin İbrahimxəlil xanın vəziri vəzifəsinə də yüksəlmişdir. Vaqifin ədəbi və ictimai fəaliyyətini əbədiləşdirmək üçün 1982-ci ildə məşhur Cıdır düzündə, şairin həlak olduğu və dəfn edildiyi qayalı təpədə ucaldılmış məqbərə Şuşanın görkəmli tikililərindən hesab olunur. Birinci Qarabağ müharibəsi illərində dağıdılmış məqbərədə hazırda təmir işləri aparılır.

Cıdır düzü

Təbiəti ilk baxışdan adamı valeh edən Şuşanı seyrə çıxarkən hər tərəfdə bir təbiət möcüzəsinə rast gəlmək mümkündür. Şəhərin cənub tərəfində yerləşən **Cıdır düzünün** gözəlliyini isə sözlə təsvir etmək mümkün deyil.

Cıdır düzündən 200 metr aşağıda axan **Daşaltı çayı** dərəsinə və Kiçik Qafqaz dağlarına açılan möhtəşəm mənzərəni seyr etmək olar. Qədim dövrlərdən bu düzənlik **cıdır** yarışlarının, **çövkən** oyununun, **Novruz bayramı** şənliklərinin keçirildiyi məkan olmuşdur. Şuşa şəhəri işğaldan azad olunduqdan sonra 2021-ci ilin may ayında Cıdır düzündə uzun illərdən sonra yenidən “**Xarı bülbül**” **musiqi festivalı** təşkil edilmişdir.

Çətir şalaləsi

Daşaltı dərəsinin heyrətamiz gözəlliyinin əhatəsində yerləşən **Çətir şalaləsi**nin adı onun əmələ gətirdiyi çətirəbənzər forma ilə bağlıdır. Mamırla örtülmüş daş mağaranın üstündən axan suyun yaratdığı mənzərə və şalalənin səsi insanı ovsunlayır. Bu səbəbdən də şalalənin ətrafı şuşalıların və Şuşaya qonaq gələnlərin sevimli istirahət məkanlarından biri olub.

**“Şuşa bu gün”
Azərbaycan Respublikası Prezidentin Şuşa şəhəri ilə
bağlı Sərəncamları**

**Əhmədbəyli–Füzuli–Şuşa avtomobil yolunun
layihələndirilməsi və tikintisi ilə bağlı tədbirlər
haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
Sərəncamı**

Qarabağ bölgəsində erməni təcavüzünə məruz qalmış bütün torpaqlarımız, o cümlədən Qarabağın tacı olan Şuşa 2020-ci il sentyabrın 27-də başlanmış Vətən müharibəsinin Azərbaycan xalqının tarixi Qələbəsi ilə başa çatması nəticəsində işğaldan azad edilmişdir. 27 il müddətində işğal altında saxlanılan ərazilərimizdə yaşayış məntəqələrinin əksəriyyəti, orada həyat üçün zəruri olan sosial-iqtisadi infrastruktur obyektləri dağıdılmış, təbii sərvətlər talan edilmiş, tarixi-mədəniyyət və dini abidələrimizə, ətraf mühitə ciddi ziyan vurulmuş, fərdi və çoxmənzilli yaşayış evləri yerlə-yeksan edilmişdir.

Dədə-baba yurdlarından didərgin salınmış insanların işğaldan azad olunmuş ərazilərə qayıdaraq məskunlaşmasının, habelə dayanıqlı və davamlı iqtisadi fəallığın təmin edilməsinə yönəldilən infrastruktur layihələrinin tərtibi, sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin, sosial təyinatlı obyektlərin inşası, habelə əhalinin mənzil-məişət məsələlərinin həlli ilə bağlı müvafiq təkliflər hazırlanır və artıq bir sıra yaşayış məntəqələrində bu sahələrdə zəruri işlərin həyata keçirilməsinə başlanılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, bu istiqamətdə aparılan işlərin davam etdirilməsi məqsədilə qərara alıram:

1. Ümumi uzunluğu 101,5 kilometr olan Əhmədbəyli–Füzuli–Şuşa avtomobil yolunun layihələndirilməsi və tikintisi üçün Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ehtiyat fondundan Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyinə ilkin olaraq 50,0 (əlli) milyon manat ayrılısın.
 2. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi bu Sərəncamın 1-ci hissəsində göstərilən məbləğdə maliyyələşməni təmin etsin.
 3. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il dövlət büdcəsi layihəsində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşunun (investisiya xərclərinin) bölgüsündə bu Sərəncamın 1-ci hissəsində göstərilən avtomobil yolunun tikintisinin davam etdirilməsi üçün zəruri olan maliyyə vəsaitini nəzərdə tutsun.
 4. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.
- İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 17 noyabr 2020-ci il.

**Şuşa Rayon Mərkəzi Xəstəxanasının
layihələndirilməsi və tikintisi ilə bağlı tədbirlər
haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
Sərəncamı**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq qərara alıram:

1. Şuşa rayonunda 90 çarpayılıq mərkəzi xəstəxananın layihələndirilməsi və tikintisi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il dövlət büdcəsində işğaldan azad olunmuş ərazilərin yenidən qurulması və bərpası üçün nəzərdə tutulan vəsaitdən Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinə ilkin olaraq 500,0 (beş yüz) min manat ayrılısın.

2. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi bu Sərəncamın 1-ci hissəsində göstərilən məbləğdə maliyyələşməni təmin etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 7 noyabr 2021-ci il

**Şuşa Radio-Televiziya Yayım Stansiyasının
layihələndirilməsi və tikintisi ilə bağlı tədbirlər
haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
Sərəncamı**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq qərara alıram:

1. Şuşa Radio-Televiziya Yayım Stansiyasının layihələndirilməsi və tikintisi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il dövlət büdcəsində işğaldan azad olunmuş ərazilərin yenidən qurulması və bərpası üçün nəzərdə tutulan vəsaitdən Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinə ilkin olaraq 200,0 (iki yüz) min manat ayrılınsın.

2. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi bu Sərəncamın 1-ci hissəsində göstərilən məbləğdə maliyyələşməni təmin etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 7 noyabr 2021-ci il

**Şuşa şəhərinin Azərbaycanın mədəniyyət
paytaxtı elan edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
Sərəncamı**

Şuşa şəhəri tarixən Azərbaycanın tarixi-mədəni, ictimai-siyasi həyatının mühüm mərkəzlərindən biri olmuşdur. 1977-ci ildə xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə "Şuşa şəhərinin tarixi hissəsini tarix-memarlıq qoruğu elan etmək haqqında" qərar qəbul edilmişdir. Həmin qərar nəticəsində Şuşada abidələrin qorunması, görkəmli mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin xatirələrinin əbədiləşdirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atılmışdır.

Azərbaycana qarşı başladığı hərbi təcavüz nəticəsində Ermənistan Respublikası 1992-ci il mayın 8-də Şuşa şəhərini işğal etmiş və şəhərdə xalqımızın tarixi-mədəni irsinin məhv edilməsi siyasətini həyata keçirmişdir.

Ordumuzun qətiyyətli mübarizəsi ilə tarixi ədalət bərpa edilmiş və 2020-ci il noyabrın 8-də Şuşa şəhəri işğaldan azad olunmuşdur. Şəhərə, onun tarixi-mədəni irsinə və təbiətinə vurulmuş zərərin təxirəsalınmadan inventarizasiyası aparılmış, bərpa işlərinə başlanılmışdır. Bərpa-quruculuq işlərinin təşkilində çevikliyi və səmərəliliyi təmin etmək üçün Şuşada dövlət idarəetməsinə də böyük diqqət yetirilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin işğaldan azad olunmuş ərazilərdə ilk xüsusi nümayəndəsi məhz Şuşa rayonuna təyin edilmişdir.

Tarixi-mədəni əhəmiyyəti və Azərbaycan xalqı üçün müstəsna mədəni dəyərə malik olması Şuşaya xüsusi qayğı və həssaslıqla yanaşılmasını zəruri edir. Bu baxımdan, Şuşada dövlət idarəetməsinin və hüquqi tənzimləmənin daha da təkmilləşdirilməsi şəhərdə tarixi-mədəni irsin bərpasına və qorunub saxlanmasına xidmət etməklə yanaşı, onun daim inkişafına şərait yaradacaqdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, Şuşa şəhərinin tarixi görkəminin bərpası, əvvəlki şöhrətinin özünə qaytarılması və ənənəvi dolğun mədəni həyatına qovuşması, eləcə də Azərbaycanın çoxəsrlik zəngin mədəniyyətinin, memarlıq və şəhərsalma sənətinin parlaq incisi kimi beynəlxalq aləmdə təbliği məqsədilə qərara alıram:

1. Şuşa şəhəri Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 may 2021-ci il

**Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
Şuşa rayonunda xüsusi nümayəndəsinin
təyin edilməsi haqqında Azərbaycan
Respublikası Prezidentinin Sərəncamı**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq qərara alıram: Aydın Zöhrab oğlu Kərimov Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Şuşa rayonunda xüsusi nümayəndəsi təyin edilsin.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 yanvar 2021-ci il.

**Şuşa şəhərində istilik təchizatı sisteminin
layihələndirilməsi, tikintisi və
quraşdırılması ilə bağlı tədbirlər haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
Sərəncamı**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq qərara alıram:

1. Şuşa şəhərində növbəti istilik mövsümündə 31 binanın isitmə və isti su ilə təmin edilməsi üçün qazanxanaların, binadaxili sistemlərin layihələndirilməsi, tikintisi və quraşdırılması məqsədilə Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ehtiyat fondundan "Azəristiliktəchizat" Açıq Səhmdar Cəmiyyətinə ilkin olaraq 1,0 (bir milyon) manat vəsait ayrılınsın.

2. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi bu Sərəncamın 1-ci hissəsində göstərilən məbləğdə maliyyələşməni təmin etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 8 may 2021-ci il

Prezidentin Şuşa Səfərləri

❖ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2021-ci il yanvarın 14-də Əhmədbəyli-Füzuli-Şuşa avtomobil yolunun 27-ci kilometrində Füzuli-Şuşa yolunun, həmçinin Füzuli rayonunda hava limanının təməllərini qoymuşdur.

❖ 2021-ci il yanvarın 14-də Prezident İlham Əliyev növbəti dəfə Şuşa şəhərinə səfər etdi... 39 ildən sonra gerçəkləşən bu səfər zamanı İlham Əliyev məhz həmin fotonu Şuşada nümayiş etdirdi... Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev Şuşa şəhərində üçrəngli bayrağımızı ucaltdı.

❖ Mayın 12-də Şuşada yeni məscidin təməli qoyulmuşdur.

❖ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva Şuşada Cıdır düzündə bayram tonqalılavlandırmışlar.

❖ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva və ailə üzvləri 24 dekabr 2021 -ci il tarixdə Şuşa şəhərində olublar.

❖ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin Şuşaya ilk Azərbaycan bayrağını sancan Polkovnik-leytenant Abdullayev Səbuhi Salam oğlu ilə Şuşa səfəri zamanı Cıdır düzündəki xatirə şəkli, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Şuşada hərbiçilər qarşısında çıxış etmişdir.

❖ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 8-də Türkiyə Respublikasının milli müdafiə naziri Hulusi Akarın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

- ❖ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Füzuli rayonunda Zəfər yolunun açılışında iştirak etmişlər.
- ❖ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva noyabrın 7-də Şuşada Daşaltı məscidinin təməlini qoymuşlar.
- ❖ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Şuşa Radio-Televiziya Yayım Stansiyasının təməlqoyma mərasimində iştirak etmişlər.
- ❖ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva noyabrın 7-də Şuşada Aşağı Gövhər Ağa məscidində Heydər Əliyev Fondu tərəfindən aparılan bərpa işləri ilə tanış olmuşlar.
- ❖ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva noyabrın 7-də VIII Qlobal Bakı Forumunun Şuşaya səfər edən iştirakçıları ilə görüşmüşdür.
- ❖ Xalqımızı möhtəşəm Qələbəyə aparan 44 günün şərəfinə ölkə üzrə 44 min ağac əkilməsi aksiyası çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Cıdır düzündə ağac əkməmişlər.
- ❖ Noyabrın 7 -də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Şuşa Rayon Mərkəzi Xəstəxanasının təməlqoyma mərasimində iştirak etmişlər.
- ❖ Avqustun 30-da Vaqif Poeziya Günləri Şuşa işğaldan azad edildikdən sonra Heydər Əliyev Fondu tərəfindən ilk dəfə şairin doğma şəhərində yenidən təşkil olunmuşdur.
- ❖ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Vaqif Poeziya Günlərinin rəsmi açılışında iştirak etmişlər.
- ❖ Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğana ən qədim at cinslərindən olan “Zəfər” adlı Qarabağ atı və “Xarıbülbul” kompozisiyası hədiyyə edilmişdir.

❖ Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Türkiyə lideri Rəcəb Tayyib Ərdoğan və xanımı Əminə Ərdoğanla birgə Şuşada Cıdır düzündə olmuşlar.

❖ İyunun 15-də Şuşada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın təkbətək görüşündən sonra “Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsi” imzalanmışdır.

Mayın 12-də Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa “Xarıbülbul” musiqi festivalına ev sahibliyi etmişdir. Qədim mədəniyyət beşiyi olan Şuşa 29 ildən sonra yenə doğmalarını, qonaqlarını qarşılamışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva, qızları Leyla Əliyeva və Arzu Əliyeva Şuşada Cıdır düzündə təşkil olunan “Xarıbülbul” musiqi festivalında iştirak etmişlər.

❖ Prezident İlham Əliyev Şuşada 1 sayılı ümumtəhsil məktəbinin təməlini qoymuşdur.

❖ Prezident İlham Əliyev Şuşa Rəsm Qaleresində görülən işlərlə tanış olmuşdur. Prezident İlham Əliyev Şuşada bərpa edilən “Xan qızı” bulağında olmuşdur. Mayın 12-də Şuşada “Xarı Bülbul” otelinin yenidənqurmadan sonra açılışı olmuşdur.

❖ Prezident cənab İlham Əliyev 110/35/10 kilovoltluq “Şuşa” yarımstansiyasının açılışında iştirak etmişdir.

❖ 2022-ci il mayın 12-də Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa şəhərində V “Xarıbülbul” Beynəlxalq Folklor Festivalının açılışı olub. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva festivalın açılışında iştirak ediblər.

“Şuşanın məşhur insanları”

Mədəniyyət beşiyi Şuşa...

Azərbaycan xalqının mədəniyyət tarixində ilk dəfə olaraq teatr, sirk tamaşaları, Avropa və Şərq konsertləri, musiqi, elm, maarif və bir çox sənət məclisləri, bundan əlavə mətbəə, kitabxana, realni uçiliş, seminariya və bir sıra mədəni-maarif müəssisələri Şuşada yaranmışdır. XIX əsrin 40-cı illərindən başlayaraq Şuşada incəsənətin müxtəlif sahələri inkişaf edirdi. Yerli teatr həvəskarları tərəfindən teatr tamaşaları göstərilirdi. O vaxtları ticarətdə, mədəniyyətdə Tiflislə rəqabət aparan Şuşada isə ilk teatr tamaşaları 1848-ci ildə göstərilmişdir. 1891-ci ilin yazında Şuşada şəhər varlılarından H. A.Xandəmirov tərəfindən teatr binası tikildikdən sonra şəhərdə teatr tamaşalarının sayı artmağa başladı. Şəhər əhli bu tamaşalara böyük maraq göstərirdi. Təsadüfi deyildir ki, böyük Şeksprin məşhur “Otello” faciəsi ilk dəfə Şuşada oynanılmışdı.

XIX əsrin birinci yarısından başlayaraq Şuşada incəsənətin müxtəlif sahələri ilə birlikdə xanəndə sənəti də daha sürətlə inkişaf edirdi. Xanəndəlik sənəti Azərbaycanın başqa yerlərinə nisbətən Qarabağ mahalında, daha çox və xüsusilə Şuşa şəhərində inkişaf etmişdi. Bu şübhəsiz, təsadüfi bir hal olmayıb, Şuşanın coğrafi şəraiti, digər tərəfdən isə şəhərin geniş mədəni-iqtisadi münasibətləri ilə əlaqədar idi.

Azərbaycanın başqa şəhərlərinə nisbətən Şuşada musiqiçi, oxuyan, rəqs edən daha çox idi. Təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan xalqının musiqi tarixi ilə yaxından məşğul olan görkəmli musiqişünas V. Vinqradov Şuşanın musiqi həyatından və Şuşa musiqiçilərinin Azərbaycanın musiqi həyatından və Şuşa musiqiçilərinin Azərbaycanın musiqi mədəniyyəti tarixindəki tutduğu roldan bəhs edərək yazmışdı:

“Yaşıl otlaqların bürüdüüyü sıldırım dağ döşündə gözəl mənzərəli Şuşa şəhəri düşmüşdü.

Onun gözəl təbiət mənzərələri hər il səyyahları özünə cəlb edir, yaşıllıqlara qərq olmuş dağların mülayim cizgiləri yolçuları valeh edir. Lakin Şuşadan alınan estetik təəssürat bununla qurtarmır. Burada Azərbaycanın başqa rayonlarına nisbətən musiqi daha çoxdur. Burada həmişə xalq mahnılarını, xanəndələri, çalğıçıları dinləmək və rəqslərə baxmaq olar. Şuşa uzun zamanlardan bəri musiqi mərkəzi kimi tanınmış və xalq musiqi istedadlarının tükənməz məktəbi kimi bütün Zaqafqaziyada şöhrət qazanmışdır. “Şuşa musiqiçiləri” Azərbaycan musiqisinin tarixini yaratmış və onu yalnız öz vətənlərində deyil, həm də Şərqi başqa ölkələrində təmsil etmişlər.” (V. Vinqradov. Uzeir Qadjiqekov i Azerbajdjanskaya muzika. M. 1938-q str. 9.)

Şuşalı ədiblər

Həsən bəy Hadi (1835-1900)
Abdulla Paşa Canızadə (1782-1840)
Qasım bəy Zakir (1784-1857)
İbrahim bəy Azər (1836-1885)
Mirzə Ələsgər Növrəs (1836-1912)
Mirzə Rəhim Fəna (1841-1931)
Mir Möhsün Nəvvab (1833-1918)
Baba bəy Şakir (1770-1844)

Məşhur şuşalılar

Azərbaycanın ədəbi, mədəni və ictimai həyatında xüsusi iz buraxmış görkəmli şəxsiyyətlərin arasında şuşalılar da az deyil. Sonuncu Qarabağ xanı Mehdiqulu xanın qızı **Xurşidbanu Natəvan** təkçə gözəl şeirlər müəllifi və rəssam kimi deyil, həm də xeyriyyəçilik fəaliyyəti ilə ad çıxarmışdı. Natəvan Şuşaya su kəməri çəkdirmiş və bu bulaq “**Xan qızı bulağı**” kimi tanınmışdır. Şuşa buranın səfəli havası və bulaqlarının suyu ilə böyümüş məlahətli səs sahibləri və dahi musiqiçilərin vətəni olduğu üçün onu “Qafqazın konservatoriyası” da adlandırırlar.

Azərbaycan peşəkar musiqisi sənətinin banisi və Şərqi ilk operasının müəllifi, dahi bəstəkar **Üzeyir Hacıbəyli**, musiqi mədəniyyətimizdə silinməz izlər buraxmış **Xan Şuşinski, Seyid Şuşinski, Bülbül, Niyazi Şuşanın** yetişdirdiyi görkəmli musiqiçilər sırasındadırlar.

Tanınmış sakinləri

Şəhərin tanınmış sakinlərdən şair Mirzə Rəhim Fəna, heykəltəraş Münəvvər Rzayeva, jurnalist Haşim bəy Vəzirov, Türkiyənin ilk qadın vəkili Sürəyya Ağaoğlu, futbol hakimi Eldar Əzimzadə, bəstəkar Süleyman Ələsgərov, dövlət xadimi İskəndər Əliyev, həkim Azad Əmirov, tarzən Məşədi Cəmil Əmirov, mühəndis Teymur bəy Aslanov, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı və Azərbaycanın Daxili İşlər Naziri Xəlil Məmmədov, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Ramiz Qəmbərov, müğənni Sürəyya xanım Qacar, hərbiçi Azad bəy Vəzirov, dramaturq Süleyman Sani Axundov və digərlərini qeyd etmək olar.

Pənahəli xan, Qarabağ xanlığının xanı
İbrahimxəlil xan, Qarabağ xanlığının xanı
Qasım bəy Zakir, Azərbaycan şairi
Məhəmməd bəy Aşiq, Azərbaycan şairi
Mirzə Məmmədqulu Təbib, Azərbaycan həkimi
Mirzə Sadiq Piran, Azərbaycan şairi
Xurşidbanu Natəvan, Azərbaycan şairəsi
Mir Möhsün Nəvvab, Azərbaycan şairi, rəssam,
xəttat və musiqişünas
Hacı Hüsü, Azərbaycan muğam xanəndəsi
Bülbülcan, Azərbaycan muğam xanəndəsi
Fatma xanım Kəminə, Azərbaycan şairəsi
Mirzə Sadiq (Sadiqcan), Azərbaycan tarzəni və
tarı təkmilləşdirən sənətkar
Həsənəli xan Qaradaği, Azərbaycan
maarifpərvəri, şair, pedaqoq və ədəbiyyatşünas
Kərim bəy Mehmandarov, Azərbaycan həkimi
Nəcəf bəy Vəzirov, Azərbaycan yazıçı və
dramaturq

Mehdiqulu xan Vəfa, Azərbaycan hərbiçisi
Səfərəli bəy Vəlibəyov, Azərbaycan maarif xadimi
Nəcəfqulu bəy Şeyda, Azərbaycan şairi
Cabbar Qaryağdıoğlu, Azərbaycan muğam
xanəndəsi
Bəhram bəy Axundov, Azərbaycan həkimi
Firidun bəy Köçərli, Azərbaycan maarifçisi
Haşım bəy Vəzirov, Azərbaycan pedaqoqu
Əhməd bəy Ağaoğlu, Azərbaycan ictimai xadimi
Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Azərbaycan
yazıçısı
Məcid Behbudov, Azərbaycan muğam xanəndəsi
Süleyman Sani Axundov, Azərbaycan
dramaturqu
İslam Abdullayev, Azərbaycan muğam xanəndəsi
Fərhad Ağazadə, Azərbaycan pedaqoqu
Qəmər bəyim Şeyda, Azərbaycan şairəsi
Zülfüqar Hacıbəyov, Azərbaycan bəstəkarı
Əhməd Ağdamski, Azərbaycan opera müğənnisi
Yusif Vəzir Çəmənəmimli, Azərbaycan dövlət
xadimi və yazıçı
Nəriman bəy Nərimanbəyli, Azərbaycan dövlət
xadimi
Ceyhun Hacıbəyli, Azərbaycan yazıçısı
Əli Zülalov, Azərbaycan opera müğənnisi
Dadaş Həsənov, Azərbaycan siyasi xadimi
Xan Şuşinski, Azərbaycan muğam xanəndəsi
Sürəyya Ağaoğlu, Türkiyənin ilk qadın vəkili
Lətif Kərimov, Azərbaycan xalq rəssamı,
naxışşünas və xalçaşünas
Şəmsi Bədəlbəyli, Azərbaycan teatr aktyoru və
teatr rejisoru
Barat Şəkinskaya, Azərbaycan teatr və kino
aktrisası
Cəlal Qaryağdı, Azərbaycan heykəltəraşı
Zakir Bağirov, Azərbaycan bəstəkarı

Mehdi Məmmədov, Azərbaycan teatr aktyoru və teatr rejisoru
Soltan Hacıbəyov, Azərbaycan bəstəkarı 19
Lətif Səfərov, Azərbaycan kino aktyoru və rejissor
Süleyman Ələsgərov, Azərbaycan bəstəkarı
Münəvvər Rzayeva, Azərbaycan heykəltəraşı

Görkəmli şəxsiyyətlərin “Şuşa” haqqında fikirləri :

“...Şuşa Azərbaycanın ən əziz və böyük tarixi olan bir guşəsidir. Şuşanı yaradanlar, Şuşa şəhərini quranlar, Şuşa qalasını tikənlər Azərbaycan torpağının sahibləri olublar və Qarabağda Azərbaycan torpağının daim qorunması, saxlanması üçün Şuşa şəhərini, qalasını yaradıblar. Bu, Azərbaycan xalqının, əcdadlarımızın yaratdığı böyük abidədir, təkəcə şəhər deyil, böyük bir tarixi abidədir. Bu şəhərdə, onun ətrafında Azərbaycan xalqının bir neçə əsrlik tarixə malik böyük mədəniyyəti, mədəni irsi, qəhrəmanlıq nümunələri yaranıbdir. Şuşa təkəcə şuşalılar üçün yox, bütün azərbaycanlılar üçün, vətəninini, millətini sevən hər bir vətəndaşımız üçün əziz bir şəhərdir, əziz bir torpaqdır, əziz bir qaladır, əziz bir abidədir”.

“Şuşasız Qarabağ, Qarabağsız işə, ümumiyyətlə, Azərbaycan yoxdur”.

Heydər Əliyev
Ümummilli lider

İyirmi səkkiz il yarım işğal altında olan Şuşa azad edildi!
Şuşa indi azaddır! Biz Şuşaya qayıtmışıq!
Biz bu tarixi Qələbəni döyüş meydanında qazandıq.
2020-ci il noyabrın 8-i Azərbaycan tarixində əbədi qalacaqdır.
Bu tarix əbədi yaşayacaq. Bu, bizim şanlı Qələbəmizin, Zəfərimizin günüdür!”

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

“Şuşa Azərbaycan xalqı üçün son dərəcə müqəddəs, ziyarətəgah qədər əziz olan yurd yeridir. Çünki dünyanın bu füsunkar guşəsi bütün tarixi dövrlərdə Azərbaycanın cənnəti olan Qarabağın sinəsində ona həyat verən bir ürək kimi döyünmüş, aranlı-yaylaqlı bütün Qarabağın mərkəzi olmuşdur”.

Yaqub Mahmudov (akademik)

“Şuşa təkcə özünün gözəl təbiəti ilə deyil, həmçinin yüksək, ahəngdar və poetik mədəniyyəti ilə də şöhrət qazanmışdır. Şuşanı əbəs yerə poeziya və musiqinin beşiyi adlandırmırlar. Demək olar ki, Azərbaycanın bütün məşhur oxuyanları və çalanları Şuşada doğulmuşlar”.

Səməd Vurğun

Xalq şairi

“İtaliya vokal məktəbi Avropa musiqi tarixində hansı mövqeyi tutursa, Şuşa vokal məktəbi də Şərqi musiqi tarixində eyni mövqeyi tutur” .

Firidun Şuşinski

“Dağ başında yazı-yayı yaşıllığa, payızı-qışı dumana və qara bürünmüş bir şəhər (Şuşa) təssəvvür ediniz. Bu, mənim şəhərimdir”.

Yusif Vəzir Çəmənəminli

Kitabxanalarda “Şuşa ili” ilə bağlı həyata keçiriləcək tədbirlər

29 ildir ki, respublikamızın hər müəssisəsində oduğu kimi kitabxanalarda da rayonlarımızın işğalı günləri qeyd edilib. Bundan sonra isə Şanlı Zəfər tariximizi, rayonlarımızın azad olunma günlərini qeyd edəcəyik. Respublikamızda bu ilin “Şuşa İli” elan olunması ilə əlaqədar oxuculara öz əsrarəngiz gözəlliyi ilə insanları məftun edən Şuşa torpağı haqqında məlumatlar verilməlidir. Bununla əlaqədar həm onlayn , həm də əyani tədbir formalarından istifadə edə bilərik. S.Vurğun adına Mərkəzi kitabxana tərəfindən Sumqayıt MKS üzrə “**Şuşa İli**” ilə əlaqədar kitabxanaların planları əsasında tematik plan tərtib edilmiş, tədbirlərin həyata keçirilməsinə metodik köməklik və nəzarət edilməlidir.

Doğma Şuşamızın qeyri-maddi mədəni irs nümunələrinin təbliğində müasir və effektiv olan **kitab sərgilərinin** böyük əhəmiyyəti vardır. Sərgilər “Zəfərimizin tarixi”, “Əziz Şuşa, biz geri döndük”, “Qayıdışın mübarək” və s. adlar altında təşkil edilə bilər. Bu gün kitabxana tədbirlərinin məşhur formalarından biri **flashbookdur**. (Bu termin internetdə kitab flashmobu adlanır) Aksiyada iştirak etmək istəyənlər sosial şəbəkələrdə Şuşa haqqında səhifə yaradırlar. Bundan sonra təşəbbüskarlar istifadəçiləri öz səhifələrinə dəvət etməyə başlayırlar. Səhifədə siz Şuşadan canlı sitatlar, illüstrasiyalar, bioqrafik məlumatlar, yazışmalardan çıxarış və s. yerləşdirə bilərsiniz. Kitabxana tədbirlərinin müasir formaları, bir qayda olaraq, fərdi kompüter və internet tələb edir. Üstəlik, çox vaxt bu və ya digər qrupa mənsub insanlar real həyatda görüşürlər. Kitabxanalarda **viktorina** keçirilə bilər. Viktorina 4 komanda arasında keçirilə bilər. Viktorinanın sualları iştirak edəcək oxucuların yaşına uyğun tərtib edilməlidir. Tərtib edilən suallar tarixdən, 44 günlük müharibədən, dünyagörüşün artırılması ilə bağlı ola bilər.

Komandaların adları “Xarıbülbül”, “Zəfər”, “Qarabağ”, “Cıdır düzü” və s. ola bilər. Həmçinin kitabxanalar **Virtual viktorinalar** də hazırlıya bilər. Bunun üçün blank hazırlanır: Ad , soyad. E.mail üçün yer ayrılır, kitabxananın adı qeyd olunur.

Sonra suallar yazılır və variantları verilir. Oxucular doldurub kitabxanaların e.mailinə göndərilir. Qalib müəyyən edilir.

- 1. Sual:** 17 rəqəmini Şuşa üçün simvolizə edən məkanlar
Cavab: Qala divarları üzərində tikilmiş 17 ədəd bürc, 17 qədim üslubda salınmış məhəllə, 17 məscid, 17 bulaq, 17 hamam
- 2. Sual:** Qarabağın sonuncu xanı kim olmuşdur?
Cavab: Mehdiqulu xan Cavanşir
- 3. Sual:** Azərbaycan professional vokal sənətinin banisi, görkəmli opera müğənnisi Bülbülün əsl adı necədir?
Cavab: Murtuza Məmmədov
- 4. Sual:** Xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin tarixən formalaşmış və geniş yayılmış nümunələrindən biri olan, min illər ərzində Azərbaycanda, Şuşanın Cıdır düzündə igidlərin oynadığı bu oyun cəsurluq, qəhrəmanlıq və çeviklik rəmzi sayılmışdır. Bu oyunda gənclər fiziki cəhətdən möhkəmlənir, müxtəlif hərəkətlər icra etməklə döyüş hazırlığını yüksəldirdilər. Söhbət hansı oyundan gedir?
Cavab: Çövkən oyunu
- 5. Sual:** O, tək-cə bədii yaradıcılıqla məşğul olmaqla kifayətlənməyərək dövrünün ədəbi mühitinə yaxınlaşmaq məqsədilə ədəbi məclislər yaratmış, eyni zamanda Şuşada “Məclisi-üns” ədəbi məclisini təşkil edən, öz zamanında Azərbaycan şairlərinin meydana çıxmasına yardımçı olmuş, XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının Şuşalı məşhuru, geniş dünyagörüşünə malik nəqqaş, rəssam və

musiqişünas kim idi?

Cavab: Xan qızı Xurşidbanu Natəvan

6. **Sual:** Şuşada keçirilən ənənəvi poeziya günləri hansı Azərbaycan şairin adı daşıyır? **Cavab:** Tanınmış Azərbaycan şairi və ictimai xadim Molla Pənah Vaqif

7. **Sual:** XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində özünəməxsus yeri olan görkəmli yazıçı, tarixi roman və hekayə ustası, dramaturq, publisist, ədəbiyyatşünas, ədəbiyyat tariximizdə *İki od arasında və ya (Qan içində)*; “Cənnətin qəbz” və “Qızlar bulağı” romanlarının müəllifi kimi tanınan yazıçı kimdir?

Cavab: Yusif Vəzir Çəmən zəminli

8. **Sual:** II Qarabağ müharibəsi nə zaman başladı, neçə gün davam etdi və Azərbaycanın yeni tarixinə hansı ad ilə daxil oldu?

Cavab: 2020-ci il sentyabrın 27-də Dəmir yumruq adı ilə

9. **Sual:** Azadlıq meydanında Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Vətən müharibəsində qazandığı parlaq qələbəyə həsr olunmuş möhtəşəm Zəfər paradı nə zaman keçirildi?

Cavab: 2020-ci il 10 dekabr

10. **Sual:** Şuşa Bəyannaməsi nə vaxt, harada və hansı ölkələr arasında imzalanmışdır?

Cavab: 2021-ci il iyunun 15-də Şuşa şəhərində Azərbaycan və Türkiyə arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Bəyannamə imzalanmışdır və sairə

“Şuşanın 4 fəsi” (“4 seasons of Shusha”) adlı **rəsm müsabiqəsi** keçirilə bilər.

Buktreyler (Mövzunun məzmununu vizuallaşdırmaqla oxucular arasında təbliğinə istiqamətlənmiş videoçarx və treyler). Kitabxanaçı səhnə olmasa da illustrasiyalar, animasiyalardan istifadə etməklə Şuşanın ən parlaq və tanınan anlarını 2-3 deqiqəlik canlandıraraq buktreyler hazırlaya bilər. Oxucular arasında “Şuşaya səyahət” adı altında buktreyler müsabiqəsi keçirilə bilər.

Kitabxanalarda Bibliopanorama (kitabxana qazeti – onlayn, ənənəvi) hazırlanıb kitabxananın səhifəsində və kitabxanada paylaşıla bilər. Burada Şuşanın tarixi, işğalı, azad olunması, musiqisi, incəsənəti haqqında maraqlı faktlar verilə bilər. Uşaq kitabxanaları bunu öz səhifəsində şəkilli yığa bilər.

“Ümummilli lider Heydər Əliyev və Şuşa” adı altında **maarifləndirici saat** keçirilə bilər. Bilirik ki, Şuşa şəhərinin ötən əsrin 70-ci illərində sürətli inkişafı Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin adı ilə sıx bağlıdır. Şəhərin inkişafına dair xüsusi qərarlar məhz Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə qəbul edilmişdir. Həmin vaxtdan Şuşada quruculuq işləri geniş vüsət almış, mədəniyyət xadimlərimizin xatirəsinin əbədləşdirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır. Şuşa şəhəri tarixən Azərbaycanın tarixi-mədəni, ictimai-siyasi həyatının mühüm mərkəzlərindən biri olmuşdur. 1977-ci ildə xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə “Şuşa şəhərinin tarixi hissəsini tarix-memarlıq qoruğu elan etmək haqqında” qərar qəbul edilmişdir. Həmin qərar nəticəsində Şuşada abidələrin qorunması, görkəmli mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin xatirələrinin əbədləşdirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atılmışdır. İşğal dövründə ermənilər tərəfindən Şuşada xalqımızın tarixi-mədəni irsinin məhv edilməsi siyasəti həyata keçirilmişdir. Vətən müharibəsi başa çatdıqdan sonra bərpa-quruculuq işlərinin təşkilində çevikliyi və səmərəliliyi təmin etmək üçün Şuşada dövlət idarəetməsinə də böyük diqqət ayrılıb.

Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin işğaldan azad olunmuş ərazilərdə ilk xüsusi nümayəndəsi də məhz Şuşa rayonuna təyin edilmişdir.

“Ayrılmadı könül candan!” adlı hekayə və esse müsabiqəsi elan edilə bilər. Müsabiqə mədəniyyət paytaxtımız Şuşanın və bütövlükdə Qarabağın çoxəsrlik mədəni, tarixi irsinin təbliği və qorunması, gənc nəsil tərəfindən öyrənilməsi, həmçinin tələbələrdə düzgün yazı vərdişlərinin inkişafı, ədəbi dil normalarına riayət olunmasının təmin edilməsi məqsədilə keçirilir. Hekayə və esse müsabiqəsi “Qarabağın ədəbi-bədii mühiti”, “Qarabağın tarixi-memarlıq abidələri”, “Qarabağ Azərbaycanın musiqi beşiyidir” və “Şuşa Azərbaycanın mədəniyyət mərkəzidir” mövzularını əhatə edə bilər. Müsabiqəyə göndərilən yazılar Azərbaycan dilində olmalı, bundan əvvəl dərc edilməməlidir. Hər iştirakçı yalnız bir yazı ilə iştirak edə bilər.

Şuşalı tanınmışlar deyəndə ilk yada düşənlər Natəvan, Vaqif olur. Bu məqsədlə kitabxanalarda **“Natəvanı oxuyub, dinləyək!”** adlı tədbir təşkil etmək olar. Bu tədbiri həm uşaqlar üçün, həm də gözdən əlillər üçün keçirtmək olar. Həftə ərzində hər gün bir qəzəlini, şeirini səsləndirmək olar. Hər səsləndirmədən sonra oxuculara müraciət oluna bilər ki, hansı qəzəli dinləmək istəyirlər.

“Vaqif Poeziya Günləri” təşkil etmək olar.

Fondumuzda olan nəşrlər haqqında məlumat vermə xidmətinin kütləvi formalarından biri də **xülasələldir**. Şuşa İli ilə əlaqədar keçirilən xülasələri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: Yeni nəşrlərin xülasəsi, mövzu xülasələri, xülasə- ekskursiya. “Şuşanın musiqisi inçiləri”, “Qarabağ igidləri”, “Tariximizin şanlı səhifələri” və s. adlar altında ən əhəmiyyətli nəşrlərinin xülasəsinə vermək olar.

Kitablar haqqında xülasə (mövzu və janr üzrə yaxın olan bir neçə əsərin xarakteristikasıdır) kitablardan biri haqqında müfəssəl danışmaq, başqaları haqqında qısa məlumat vermək olar

İnformasiya günündə kitabxanaçılar Şuşaya həsr olunmuş, fonda yeni daxil edilmiş əsərləri geniş ictimaiyyətə çatdırmaq məqsədilə bu haqda məlumatları mütəmadi olaraq öz saytlarında və sosial şəbəkələrdə yerləşdirməlidir.

“Mərdlik dərsləri “ , “Cəsarət dərsi”, “Tariximizin şanlı səhifələri” adlı **tematik gecə** keçirmək məqsədə uyğundur.

Kitabxanalarda Şuşa İli ilə əlaqədar aşağıdakı **layihələr** həyata keçirilə bilər: “Şuşanın memarlıq salnaməsi”, “Azərbaycan musiqisinin məbədi – Şuşa”, “Muğam ocağı – Şuşa”, “Qarabağ xalçaçılıq məktəbi – Şuşa”, “Şuşanın ədəbi həyatı”, “Şuşanın simaları”, “Şuşa milli geyim üslubu” və s.

“Şuşa saati” adı altında TV/radio verilişləri və dövrü mətbuatda məqalələrlə çıxışlar hazırlana bilər. Dirçəlməkdə olan işğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə bərpa olunacaq kitabxanalar üçün kitab toplama kampaniyasına başlayıb. **“Qarabağa kitablara gedək!”** layihəsinə sumqayıtlı ziyalılarımızı, yazıçı və şairlərimizi, nəşriyyatlarımızı və bütün şəhər əhalisini qoşa bilərik. Hər bir kitabxana öz səhifəsində layihə haqqında məlumatlar verə bilər. Ziyalılarımızı, müəlliflərimizi, nəşirlərimizi bu kampaniyada iştiraka səsləməlidilər. “Bu gün biz Qarabağa həm mədəniyyətimizi, həm də ədəbiyyatımızı qaytarırıq”.

Telekonfranslar da “Şuşa ili” çərçivəsində həyata keçiriləcək tədbirlərdən biridir.

Telekonfransı region daxilində bir neçə rayon kitabxanaları ilə birgə keçirmək olar. Bunun üçün telekonfransın təkilatçısı olan kitabxana mövzunu və ünsiyyət dilini müəyyənləşdirməli, çıxışçıları təyin etməli, iştirak edəcək kitabxanaları seçməli, onların texniki imkanlarını öyrənməlidir.

Bunlardan əlavə kitabxanalarda **bukletlər, dayceslər, tövsiyə ədəbiyyat siyahıları, şifahi jurnal** hazırlamaq olar.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan Respublikasında 2022-ci ilin "Şuşa ili" elan edilməsi haqqında: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // Azərbaycan.-2022.- 6 yanvar.- S.1

Şuşa şəhərinin Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi haqqında: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // Azərbaycan.-2021.- 8 may.- S.1

Hacıyev, Niyaz. Dağlıq Qarabağın tarixindən sənədlər / N. Hacıyev ; red. S. Xəlilova. - Bakı : Gənclik, 2005. - 192 s. ; 20 sm. - 1000 экз.

Каджар, Чингиз. Старая Шуша / Ч. Каджар ; ред.: Ф. Мамедова, В. Кулиев ; Фонд "Друзья Культуры Азербайджана". - Баку : Şərq-Qərb, 2007. - 344 с. : цв.ил., фото ; 29,5 см. - 1000 экз.

Qarabağlı, Aydın. Qarabağ, onun qədim tayfaları və toponimləri / A. Qarabağlı ; elmi red. Q. Kazımov ; red. E. K. Hüseynov. - Bakı : Mütərcim, 2008. - 480 s. : foto ; 20 sm. - Biblioqr.: s. 470-473. - 750 экз.

Çaxmaqlı, Qafar. Dağlıq Qarabağ işğaldan əvvəl ... və sonra / Q. Çaxmaqlı ; red. M. Oxçoğlu. - Bakı : Hərbi Nəşriyyat, 2009. - 136 s. : il. ; 16 sm. - Biblioqr.: 132-134. - 300 экз.

MÜNDƏRİCAT

Tərtibçidən.....	3
Azərbaycan Respublikasında 2022-ci ilin “Şuşa İli” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı.....	4
Şuşa dünən.....	6
Dini-tarixi, memarlıq abidələri abidələri.....	8
III bölmə: “Şuşa bu gün” bölməsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamları.....	11
Azərbaycan Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin Şuşaya səfərləri.....	15
Şuşanın tarixində və mədəniyyətinin formalaşmasında misilsiz rol olan tarixi şəxsiyyətlər	16
Görkəmli şəxsiyyətlərin “Şuşa” haqqında fikirləri.....	20
Kitabxanalarda Şuşa ili ilə bağlı həyata keçiriləcək tədbirlər.....	22
Ədəbiyyat siyahısı.....	38